

Het liberalisme en D66

KLAAS GROENVELD*

Erik van der Hoeven schreef een interessante beschouwing over de verhouding tussen de 'uitgangspunten' van zijn partij en het liberalisme.¹ En passant geeft hij daarbij ook een uitleg van de wijze waarop zijns inziens het liberalisme in de VVD gestalte krijgt. Graag zal ik enig commentaar geven bij deze verhandeling van de directeur van het wetenschappelijk bureau van D66.

Interessant is het onderscheid dat Van der Hoeven maakt tussen drie vrijheidsbegrippen:

- persoonlijke vrijheid;
- economische vrijheid;
- staatkundige vrijheid.

Naar de opvatting van Van der Hoeven legt de VVD te eenzijdig de nadruk op de wenselijkheid van economische vrijheid. Voorts zouden de 'persoonlijke vrijheid' en de 'staatkundige vrijheid' bij D66 in betere handen zijn dan bij de VVD.

Zie ik het goed, dan kan men de bovenstaande vrijheidsbegrippen wel analytisch onderscheiden, maar niet scheiden. Ook Van der Hoeven merkt dit op, maar stelt daarbij dat bijvoorbeeld economische vrijheid zeer wel gepaard kan gaan met persoonlijke en staatkundige onvrijheid (dictatuur). Mijns inziens betekent dit dat economische vrijheid geen *voldoende* maar wél *noodzakelijke* voorwaarde is voor de aanwezigheid van de vrijheid van de andere typen. Anders gezegd, economische vrijheid *kan* gepaard gaan met onvrijheden, maar zonder economische vrijheid is het met de democratie en de persoonlijke vrijheid niet best gesteld. In deze zin is vrijheid ondeelbaar.

Van der Hoeven stelt voorts dat de VVD, in tegenstelling tot D66, het accent te veel legt op het economisch liberalisme. Verder zou men door het dogmatisch hanteren van de liberaal-economische beginselen niet kunnen inspelen op de problemen waarvoor een moderne maatschappij staat. Hier tegenover kan men mijns inziens echter constateren dat naar de mening van velen de huidige problemen ten zeerste samenhangen met de economische inactiviteit en de daarmee gepaard gaande werkloosheid. Tal van economen, en niet slechts die van liberale huize, zijn van mening dat deze problemen zijn gerezen vanwege de grote regeldichtheid en de hoge collectieve lastendruk, welke zijn ontstaan bij de uitbouw van de verzorgingsstaat. Regeldichtheid en een te hoge lastendruk betekenen een aantasting van economische vrijheid en wanneer

de VVD hiertegen in het geweer komt, is dat niet vanwege een voorkeur voor verouderde principes, maar omdat de economische inactiviteit de vrijheid in materiële zin van grote groepen onschuldigen in groot gevaar brengt. Een voldoende mate van 'vrijheid van' is noodzakelijk, omdat anders de 'vrijheid tot' (de ont-plooiingsmogelijkheden) teloor gaat.

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat een liberale partij als de VVD in het huidige tijdsgewricht tamelijk veel nadruk legt op de wenselijkheid van een grotere economische vrijheid. Naar mijn idee onderschat D66 het belang hiervan en is het te zeer geneigd de economische problemen van dit moment op interventie-nistische wijze te bestrijden. Wanneer de VVD heden pleit voor 'minder overheid, en meer markt' doet zij dat niet zozeer vanwege een dogmatisch geloof in de ideale werking van de markt, maar omdat er sprake is van een verbroken evenwicht tussen de marktsector en de overheidssector. Ook de VVD erkent dat de markt niet altijd tot ideale resultaten leidt, zodat er reden is voor overheidsingrijpen, waardoor de economische vrijheid niet absoluut is. Maar, zoals gezegd, onder de huidige omstandigheden moet men niet aarzelen te erkennen dat de verzorgingsstaat te ver is doorgeschooten. Is sanering van onze economie door een terugtred van de overheid gewenst, dan laat dat onverlet dat men deze sanering met behoedzaamheid laat verlopen. Omdat de gevolgen van grootscheepse aanpassingen niet altijd goed te voorzien zijn, pleit ik voor een incrementalistische politiek, waarbij de richting van de aanpassing evenwel duidelijk is. Zo gezien, moet de nadruk op economisch liberalisme niet worden geïnterpreteerd als politiek handelen op basis van verouderde dogma's.

Het komt mij voor dat D66 bij de benadering van de economische politiek niet alleen te weinig oog heeft voor liberale economische beginselen, maar daar ook nauwelijks consistente anderssoortige beginselen of 'uitgangspunten' tegenover zet. Dat leidt ertoe dat D66, geconfronteerd met maatschappelijke problemen, veelal *ad hoc* moet reageren. Dat heeft als belangrijk nadeel dat het samenstel van aanbevelingen snel mank gaat aan inconsistenties. Interventies *ad hoc* zonder theoretisch of ideologisch referentiekader vormen vaak beleid waaraan een duidelijke richting en een koers ontbreken en waarbij de samenhang met het beleid op andere terreinen onduidelijk is.

Dat wil weer niet zeggen dat ik van mening zou zijn dat beginselen steeds voldoende operationeel zijn. Een vertaalslag passend in het vigerende tijdsgewricht is noodzakelijk. Ook moet bij het beoordelen van beleid, waarvoor de VVD mede-verantwoordelijkheid draagt, worden bedacht dat het in regeringscoalities noodza-

* De auteur is directeur van de Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD.

1. Zie Erik van der Hoeven, 'Het liberalisme van D66', *Idee 66*, nr. 3, 1987, p. 16-17.

kelijk is compromissen te sluiten. Daarbij zal het duidelijk zijn dat de verhoudingen in het kabinet, welke een afspiegeling vormen van electorale verhoudingen, de inhoud van het compromis mede bepalen.

In dit licht gezien zijn vele van de opmerkingen van Van der Hoeven niet erg goed doordacht. Dat geldt bijvoorbeeld wanneer hij opmerkt dat: 'De terugtrek van de overheid een stap terug is in de primitiviteit'. Voorts meent Van der Hoeven dat: 'Het adagium dat de overheid terugtreedt niet reëel is in een maatschappij waarin de overheid vele rollen speelt'.

Betekent 'meer markt, minder overheid' een stap terug in de primitiviteit? Nee toch zeker. De mate waarin de overheid intervenueert en het beslag van de overheid op de nationale middelen zijn toch geen maatstaf voor de maatschappelijke vooruitgang. Is een samenleving met een collectieve lastendruk van 60 procent primitiever dan één met een lastendruk van 70 procent? Zou men die gedachtengang in kringen van D66 volgen, dan is de opmerking van Van Mierlo als zou D66 de behoeder van het liberale erfgoed zijn geworden, wel hoogst merkwaardig.

De opmerking dat het adagium 'meer markt, minder overheid' niet reëel is omdat de overheid zoveel rollen speelt, is ook nogal curieus. In feite wordt hiermee door Van der Hoeven gesteld dat verandering niet gewenst is, omdat daarmee een toestand wordt bereikt die afwijkt van de huidige situatie. Zonder overdrijving kan hier worden gesproken van een conservatieve maatschappijopvatting.

Waar het liberalen daarentegen steeds om gaat is, te bezien welke de optimale verhouding is tussen overheidssector en particuliere sector. Wanneer deze verhouding in een bepaalde richting is scheefgegroeid, moeten er aanpassingen plaatsvinden. Kijken wij voorts naar het gerealiseerde tempo van deze aanpassingen, dan kan zeker niet gesproken worden van overhaasting en onzorgvuldigheid. De aanpassingen verlopen zeer geleidelijk en soms wel wat te traag, zou men kunnen stellen. Aldus kan niet goed volgehouden worden dat er nu sprake zou zijn van: 'een ongenueanceerde aanval op de overheid welke bijdraagt tot een klimaat waarin ontsporingen aan de orde van de dag zijn'. Deze opmerking van Van der Hoeven lijkt mij tamelijk ongenueanceerd.

Komen wij bij de staatkundige en persoonlijke vrijheid. Zoals door mij reeds opgemerkt, staan deze vrijheden niet los van economische vrijheid. In die zin is vrijheid ondeelbaar. Van der Hoeven definieert staatkundige vrijheid als 'de vrijheid en het vermogen van mensen om hun samenleving zelf vorm te geven'. Analyseren wij deze definitie, dan herbergt staatkundige vrijheid zowel 'vrijheid van' (in de zin van onafhan-

kelijkheid) als 'vrijheid tot' (in de zin van 'het vermogen om'). Met name deze 'vrijheid tot' vereenzelvigd Van der Hoeven met 'democratie'. Zeker ben ik met hem van mening dat het vermogen van individuen om mede vorm te geven aan hun samenleving, moet worden gewaarborgd. Naast formele gelijkheid in staatkundige zin ('the rule of law') moeten daartoe ook materiële voorwaarden aanwezig zijn. Maar, zo zou ik mijn collega willen tegenwerpen, die materiële voorwaarden ontstaan niet in een klimaat waarin door gebrek aan onafhankelijkheid de economische vooruitgang stagneert. Van een dergelijke stagnatie zijn met name de kansarmen de dupe. Ten behoeve van degenen die het vermogen om daadwerkelijk mede vorm te geven aan hun leven en omgeving door de economische malaise ontberen, poogt de VVD het verbroken evenwicht tussen 'vrijheid van' en 'vrijheid tot' te herstellen.